

Комил Аваз

**Хива
дилбанди**

(Эсселар, драмалар)

ИККИ КАРРА ИККИ — БЕШ

(Икки қисмдан иборат мусиқали комедия)

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Рашид — 7-синф ўқувчиси
Нурзод
Суҳроб
Наргис
Асад
Исмаи
Рашиднинг синфдошлари
Жавлон — Рашиднинг дадаси
Сабоҳат — Рашиднинг ойиси
Ҳамид — физика ўқитувчиси
1-қўшни
2-қўшни
3-қўшни Адҳам ака

I ҚИСМ

1-КЎРИНИШ

Ҳовлининг орқа томонида оғилхонага ўтадиган пастак айвон, узоқдан ёнган молхонанинг олдида хашаклар тартибсиз сочилиб ётибди. Мусиқа билан парда очилади. Саҳнада шовқин-сурон, чирроғ ёниб-ўчиб турибди, молхона ёняпти, одамлар уёқдан-буёққа чопиб ўтишяпти.

1-Овоз. Молни ҳайда! Тезроқ ҳайда! Рашид жонинг борми, қимирласангчи! Бўл-бўл!

2-Овоз. Қисталоқ шамолни кучайганини қара, челакни узат, сувни узат, Нурзод, имиллама!

3-Овоз. Жавлон, хашакни ёнмайдиган жойга ташла! Паншаха қани, паншаха?!

Сабоҳатнинг Овози. Олов уй томонга ўтмасин!

1-Овоз. Оловга тупроқ сеп, тезроқ бўл!

3-Овоз. Ҳовлиқма, ҳарқалай олдини олдик.

Жавлоннинг Овози. Худога шукр,
қўшниларикига ўтмади.

Сабоҳатнинг Овози. Жавлон ака! Яхшилаб қаранглар, хашак тагида олов қолган бўлмасин тагин. *(Аста-секин чироғ ёнади, мусиқа пасаяди. 1-Қўшни, 1-Овоз соҳиби, келиб чеккадаги тўнка устида ўтиради, қўлида паншаха)*

1-Қўшни. Тавба, молхона қандай ёниши мумкин? Худди биров атайлаб қилгандек-а.

2-Қўшни. Яхшиям кундуз куни ёнди, ҳарқалай уйда эдик, олдини олдик. Ҳайронман, нега ёнади ахир? Свет бормаган бўлса, газ бўлмаса, қандай ёнади? *(1-Қўшника қараб)* гапингизда жон бор, биров атайлаб қилгандек.

Сабоҳат. Биз кимга ёмонлик қилган эканмиз, кимга?! *(йиғлайди)*

Жавлон. Бас қилсанг-чи, мол-қол омон, бошимиз омон, шукр қилсанг-чи! Лекин, ким ёқди экан, тавба!

3-Қўшни. Ўғлингдан сўра.

Жавлон. Ўғлимдан?

3-Қўшни. Ҳа, мен ер чопаётган эдим, бирдан молхонани ёнаётганини кўрдим. Шу пайт молхонадан Рашид биланг ўртоғи, ҳа, ҳалиги ким эди, Нурзод бўлса керак, чопиб чиқишди. Мен паншахани олиб югурдим, улар сув сепи бошлашди, улар билиши мумкин.

Жавлон. Қани улар?

Сабоҳат. Юрвидилар югуришиб.

Жавлон. Топ, тез чақир! *(Сабоҳат чиқиб кетади)*

2-Қўшни. Хўп, Жавлонбек, бизга рухсат, ҳаммаси, худога шукр, яхшилик билан тугади. Ташвиш қилма, молхонангни битказамиз. *(Қўшинлар чиқиб кетади, Сабоҳат билан Рашид ва Нурзод саҳнанинг иккинчи тарафидан кириб келишади)*

Жавлон. *(Сал жимликдан сўнг)* Молхонага ўт кетганда молхонадан чиқиб сизлар, сув сепибсизлар, Адҳам ака кўрибди. Ё молхонага ўт берган сенларми? *(Жимлик)* Хўш, нега жимсиз? Гапиринг, нима бўлди?

Рашид. Дада, биз...

Жавлон. Нима биз?

Рашид. Биз ёқмоқчимасдик, лекин бирдан хашакка ўт кетди.

Жавлон. И-е, қандай ўт кетади?

Нурзод. Ўз-ўзидан ёниб кетди.

Сабоҳат. Ўз-ўзидан нега ёнади, қандай ёнади? Гургурт чақдингизми?

Рашид. Йўқ... Қозон хашакдан узоқда эди.

Жавлон. (*қизишиб*) Молхонада қозон нима қилади?

Рашид. Қозонни эксперимент учун, тажриба учун молхонага мен олиб кирган эдим.

Сабоҳат. Қайси қозонни, қанақа тажриба? Қанақа тажриба яна?!

Рашид. Ўзимизни овқат пиширадиган қозонни, тажриба қилмоқчи эдик.

Сабоҳат. Вой шўрим! Қанақа бола бўлаяпсан, кимга ўхшадинг, тажрибанг адо бўладими йўқми? (*эрига*) Бу боришида бутун уйни ўтга беради бу ярамас. Сизга неча бор айтдим, сизни бўлса парвойингиз палак, доим ўглингизни ёнини оласиз, мана оқибати. Мен бўлсам бировлардан гумон қилиб, уларни қарғаб ўтирибман. Ўзингдан чиққан бало деб шуни айтадилар-да. Ҳов, менга қара, ўзинг ёниб кетсанг, ё Нурзод ёниб кетса нима бўларди? Бола эмас, гап ўтмайдиган бир бало бўлдинг-ку! Қачон одам бўласан, қачон?!

Жавлон. Ойингни гапида жон бор, ойинг тўғри гапираяпти, бугун молхонани, эртага уйни ёқасанми? Шуми тажрибанг? Аввал тажриба деб акумуляторга заряд берадиган випрямитилни буздинг, кейин ўртоғларим билан гаплашаман деб радиони буздинг. уйни элактр билан қиздираман деб тўкка тушишингга оз қолди. Нега шулардан хулоса чиқармайсан? Ёшмассан-ку! Сенинг тенгларинг, ана Шоҳбозни қара, молга қарайди, ерга қарайди, дадасининг кўмакчиси. Нега шулардан ўрнак олмайсан?

Сабоҳат. Бўладиган бола ёшлигидан маълум. Бунингизга гап таъсир қилмайди, ўлгудай ўжар, қайсар.

Жавлон. Тажрибангни мактабингда қил, молхонада бало борми. Нега дарсга бормасдан молхонада юрибсизлар? Мен маллиминг билан гаплашаман. Асли сенларни жинни қилиб қўйган ўша, буюк физикларинг.

Рашид. Дада, унда айб йўқ.

Жавлон. Бўлмаса кимда айб?

Нурзод. Бизда, айб бизда. Чет тили муаллими йўқ, дарс бўлмади. Ўрнига тўп тепинглар дейишди. Жавлон ака, қачонгача бекорда-бекорга тўп тепамиз ахир. Қайтанга биз Рашид икковимиз эксперимент қилмоқчи эдик, тўғри келмади, бундай бўлиб чиқди.

Рашид. Дада, ойи, бизларни кечиринг.

Нурзод. Кечиринг бизларни, энди бундай қилмай-миз.

Рашид. Мактабга ҳам бориб юрманг, дада, бизни устимиздан ҳамма кулади, илтимос.

Жавлон. Бўпти.

Сабоҳат. Қилғилиқни қилиб қўйиб, яна кулмасинлар дейди-я. Кулсинлар, кулаверсинлар.

Жавлон. Ке, қўй, шукр қил. Ҳаммаёғим ҳўл бўлди, кийимларни алмаштирайлик, юр. (*Кетишади*)

Рашид. Нурзод, нега қозон тешилди?

Нурзод. Мен ҳам ҳайронман.

Рашид. Алюмин қозон 700 градусда эриши керак, Кремний — 1400 градусда эрийди. Хўш, нега кремнийни алюмин қозонга солгандан кейин дарров эриб кетди, қозон тешилди, нега? Оловни энди ёққан эдик-ку?

Нурзод. Демак (*ўз калласини кўрсатиб*) Э, калла, алюмин билан кремнийни қўшса, дарров эрир экан-да. Тўхта-тўхта, ахир шунинг ўзи катта кашфиёт эмасми?

Рашид. Ҳовлиқма, буни нимаси кашфиёт (*югуриб бориб тешик алюмин қозонни олиб келиб кўрсатади*) Мана бу алюмин қозон 700 градусда эриши керак, тўғрими?

Нурзод. Тўғри.

Рашид. (*қўлига иккинчи темир парчасини олиб*) Мана бу кремний, бу 1400 градусда эриши керак, тўғрими?

Нурзод. Тўғри.

Рашид. Тўғри бўлса, нега оловни ёққандан кейин, алюмин қозонга кремнийни ташласак, нега қозон тешилди? Хўш? (*жимлик*) Оловнинг иссиқлик даражаси 300-400 градусга ҳам етмаганди, тўғрими?

Нурзод. Гапинг тўғри, кашфиёт бўлиши учун алюмин билан кремний икковини бирга қўшилганда эриш градусини топишимиз керак.

Рашид. Тўғри, қани қандай топамиз, қандай аниқлаймиз?

Нурзод. Эҳ, аниқласак эди, янги бир нарса кашф этган бўлар эдик. Номиниям ЭР ЭН, РН дердик.

Рашид. ЭР ЭНнинг нимаси?

Нурзод. Рашид ва Нурзод! Қалай?

Рашид. Э, қўйсанг-чи, аввал уни топиш керак. Яна синов, яна эксперимент қилишимиз керак. Уни

қаерда қиламиз? Қандай қиламиз? Қандай қилиб эритамиз икковини? *(пауза)* Чўян қозонда эритсак қандай бўлар экан?

Нурзод. Ҳали бир қозонни ҳисобини қилавер, ҳали замон ойинг сенга кўрсатади қозон машмашасини.

Рашид. Э, уйда қозон кўп.

(шу пайт музиқа чалинади, саҳнага Сухроб билан Наргис шўхлик ила кириб келишади)

Сухроб. Ҳа, қочоқлар! Дардан қуён бўлиб не ютдинглар?

(қўшиқ бошлайди)

Мазза қилдик, югурдик хўп, тўп тепдик,
Шу лаззатдан қочиб сенлар не ютдинг?
Рақибларни тўпсиз роса елдирдик,
Улар ўн, биз саккиз бўлсак ҳам ютдик!

На қ о р а т

Оҳ-оҳ, роса мазза қилдик, ўйнадик,
Икки соат чопиб ҳам ҳеч тўймадик.

Н а р г и с

Дардан қуён бўлиб не орттирдингиз?
Балки мисни олтинга дўндирдингиз?
Ё чинорга гулни пайванд этдингиз?
Сўйланг, нени бузиб, не ёндирдингиз?

С у х р о б , Н а р г и с

Оҳ-оҳ роса мазза қилдик, ўйнадик,
Икки соат чопиб ҳам ҳеч тўймадик.

Р а ш и д

Қўйиб берса ўн соат ҳам чопасиз,
Бекорчиликдан ҳам лаззат топасиз.
Бунга йиғлаш керак, сизлар ўйнайсиз,
Тавба, нега ҳеч ўйиндан тўймайсиз?

(Рашид нақорат айта бошлаганда Наргис ўйинга тушади)

Нақорат

Бекорчиликдан яйрайсиз, ўйнайсиз,
Тавба, нега ҳеч ўйиндан тўймайсиз?

Нурзод

Тегмасак ҳам не халақит берасиз?
Билимдан бўш кўкрагингиз керасиз.
Бошингизда хомхаёллар кераксиз,
Бу юришда, айтинг, қайга борасиз?

Рашид, Нурзод

Бекорчиликдан яйрайсиз, ўйнайсиз,
Тавба, нега ҳеч ўйнашдан тўймайсиз?

(қўшиқ, ўйин тамом бўлгач)

Суҳроб. Бекорчи деб таъна этманг, қатанги биз сизларни ўрнингизни билдирмай, уларни ютдик. Аммо лекин мазза қилдик. Вей, шу кетишда чет тили ўқитувчиси бўлмаса, мактаб бўйича чемпион бўлишимиз ҳеч гапмас.

Наргис. Ҳайронман, жадвалга чет тилидан кейин албатта физкултура дарси қўйишади.

Суҳроб. Шуниям билмайсанми, э калла, ўқитувчи йўқ, бизларни мазза қилсин деб атайлаб шундай қилишади.

Рашид. Нега севиначан? Қизиқсан-а, ана дадамни айтиши бўйича, аввалги одамлар 3-4 тилни билган, эшитдингми, 3-4 тил!

Суҳроб. Оббо, ҳали ўз тилингни эпласанг-чи, 3-4 тилни нима кераги бор мияни ачитиб.

Нурзод. Мияни ачитиб дейсан, чет тилини нима кераги бор дейсан, эшитдингми, чет тилини биладиган биз тенги болаларни Англияга, Америкага, Германияга ўқишга юбормоқчи эмишлар. Сен бўлсанг чет тилини ўқитмаганига хурсанд бўласан.

Рашид. Ана шулар 5-6 йилдан кейин ҳаммамиздан ўзиб кетади, билсанг. Биз бўлсак, тўп тепиб, кўча чангитиб юраберамиз хурсанд бўлиб. Ахир тўп деганни дарсдан кейин тепиш керак, э, калла! (жимлик)

Суҳроб. Ол-а, қаёққа ўзишади, сендан ўзолмайдилар. Сен икковинг, мени айтди дейсизлар, катта профессор бўласизлар, академик бўласизлар!

Наргис. Мен бўлсам, чет тиллар институтига ўқишга кираман.

Суҳроб. Чет тилини билмай қандай кирасан?

Наргис. Бизга ўқитувчи келмаса, бошқа мактабга ўтаман.

Суҳроб. Бизни ташлаб-а?

Наргис. Ҳа, биздан кейин ҳам болалар бекорчилик қилиб, кўча чангитсинми?

Нурзод. Сенга омад тилаймиз, Наргис! Демак яна 7-8 йил болалар кўча чангитар экан-да.

Рашид. *(Суҳробга)* Сен бўлсанг ўқимаганингга севи-насан, мақтанасан, қойил қилдим дейсан.

Суҳроб. Шошма, нега менга осилаяпсан? Нима, сен ўқиб Эйнштейн бўлмоқчимисан, ё Менделеевми? Ньютон-мисан? Эй, профессор! Пастроқ туш! Бори-йўғи тўртта рақам биласану, кекирдагингни чўзасан, ақл ўргатасан, "профессорлик" қиласан! Ақлни ўзингга топ! Сенга ўхшаган нимжон профессордан менга ўхшаган пишиқ, бақувват одам керак, э, мижғов, олифта, қурумсоқ!

Рашид. Ким мижғов? *(ташланмоқчи бўлади, уни Нурзод ушлайди)* Ким олифта? Ким қурумсоқ?!

Суҳроб. Вой-вой *(кулади)* Сен! Ол-а, жудаям қўрқиб кетдим!

Рашид. Катта кетаверма! *(Нурзодни қўлидан чиқиб, Суҳробнинг ёқасига ёпишмоқчи бўлади)*

Суҳроб. Юбор, тўрткўзни қўйиб юбор! Ғажиб ташлайман! *(тишларини ғижирлатади)*

Рашид. *(кўзойнагини тўғрилаб)* Ҳақорат қилма, ҳақорат қилма! Сенга ўзи ким қўйибди керишишни! Ашулачи Чайковский!

Суҳроб. Э, чаласавод профессор, Чайковский ашула-чимас, нега жириллайсан билмасанг *(мушт кўтаради, Наргис йўлини тўсади)*

Наргис. Бас қилларинг!

Суҳроб. Ҳозир чархпалак қилиб ташлайман!

Наргис. *(бақириб)* Бас қилларинг! Жўжахўроздай дарров жиққамушт бўласизлар, уят эмасми?! *(Суҳробга)* Рашид билан Нурзодни олдига борайлик деб бошлаб келган сен-ку! Энди жанжал қиласан.

Суҳроб. Нега мени Чайковский дейди, ашула айтганим учунми? Ахир мен ашула айтишни яхши кўраман.

Рашид. Бировлар устидан кулишни ҳам де.

Суҳроб. Ана, яна бошлайди.

Нурзод. Қўйсанг-чи, Суҳроб, кеккайишни нима кераги бор. Ўзинг зўрсану, дарров оловдай лов этасан. Чайковский буюк одам, шунга ўхшасанг нимаси ёмон.

Наргис. Тўғри-да, Суҳроб, сени талантинг бор, шунинг учун ҳам сени ҳамма Чайковский дейди. Ахир бутун мактаб сенинг ашулангни олқишлайди. Буни нимаси ёмон. *(лирикага берилиб)* Мен сизларга ўхшаган машҳур одамлар ичида юрганимдан қувонаман, ҳавас қиламан. Биласизларми, 20-мактабдан Суҳробдек хушовоз ашулачи, Рашиддек буюк физик, Нурзоддек улуғ химик...

Нурзод. *(Наргиснинг сўзини бўлиб)* Наргисдек машҳур чет тили ўқитувчиси.

Наргис. Тўғри, айтиб юришади. Қани буюклар, ярашайлик *(Суҳробни қўлини ушлаб)* Доим мен сизларни яраштириб юришим керак. Ахир ўзларингиз бир-бирингни кўролмасдан туролмайсиз. Қани, Рашид, қўлингни бер!

Рашид. Мана.

Наргис. Қани, Нурзод, сен ҳам қўлингни бер.

Нурзод. *(қўлини чўзиб)* Мана. *(ҳаммаси қўл ташлашади)*

Наргис. Уришгани юзи қора! Қани *(қўлларини юбормай)*

Уришгани юзи қора,
Сўкишгани сўзи қора.
Сўкиш чиққан тилларга,
Чиқсин илойим яра!

(кулишадилар)

Келишдикми?

Ҳаммаси. Келишдик! *(Ҳаммалари кўкраklarини керишади, Рашид кўзойнагини тўғрилайди, юзларига табассум қалқади. Суҳроб опера овози билан қўшиқ бошлайди)*

Суҳроб

Келинг дўстла-ар, келди-и, ба-ҳор,
Очилди гу-у-ул, кулди гул-зор!

Н а р г и с

Учиб келди қалдирғочлар,
Сочин ёйди мажнунтол.
Эй қалдирғоч, қалдирғоч,
Ўлкамизда мангу қол!

Н а қ о р а т

(Ҳаммаси айтади)

Эй қалдирғоч, қилдирғоч,
Ўлкамизда мангу қол.

Р а ш и д

Хуш келди, Наврўз келди,
Ой чиқди, чиқди ҳилол.
Уйимиз сенга очиқ,
Қалдирғочим, кирақол!

Ҳ а м м а с и

Эй қалдирғоч, қилдирғоч,
Ўлкамизда мангу қол!

Н у р з о д

Сумалакдан яйрар дил,
Қувват берар мисли бол.
Тўкин бўлсин дастурхон,
Қалдирғочим, қола қол.

Ҳ а м м а с и

Эй қалдирғоч, қилдирғоч,
Ўлкамизда мангу қол.

(ашула тамом бўлгач)

Рашид. *(шу лирик нафосда)* Биласизларми, Наргис тўғри айтди, Сухробсиз бизга ҳам нимадир етишмагандай

бўлади. Уришсаям яхши кўрамиз. Ҳозиржавоб, топогон, зўр бола! Бир оғиз гап билан йиғлаб турганни кулдиради.

Нурзод. Мард ҳам. Эсингдами, Рашид, химия дарсида мен буни қандай сақлаганман.

Рашид. Анаву ашула айтган сафарими?

Суҳроб. Кейин бўйнимга олдим-ку.

Нурзод. Шунинг учун ҳам мард деяпману сени.

Наргис. Лекин ашулани сен айтдинг, ўқитувчидан таёқни (*Нурзодни кўрсатиб*) бу еди. Химия дарсидаям ашула айтадим, э калла.

Суҳроб. Янги ашулага куй топиб ўтирган эдим.

Рашид. Нурзоднинг жавобиям ўшанда антиқа бўлган-а, Суҳроб, эсингдами, муаллим: ким ашула айтди деса, Нурзод: қиндчага ўхшайдиганми, деганда ўқитувчи шошиб қа, қа деди. Нурзод эса шартта, эшитмадим, дегандан бўлди кулги, бўлди кулги.

Нурзод. Бу Суҳробнинг анекдотига ўхшайди-да.

Рашид. Нимайди, ҳалиги қочиб бораётган одамни кўрдингми деганими? Суҳроб шунақамиди, ўзинг айт.

Суҳроб. Унақа эмас, бир одамни кетидан бошқаси қувиб келаётган экан. Чорраҳага келиб адаштирибди, шунда бир йўловчидан шошиб сўрабди: ва улар ўртасида шундай савол-жавоб бўлибди: (*образга кириб*)

— Амаки, шу ердан бир одам тез югуриб ўтмадими?

— Новчароқ одамми?

— Худди шундай, новчароқ.

— Бошида телпаги ҳам бормиди?

— Бор эди, бор эди.

— Ёқали пальтодамиди?

— Худди ўзи, худди ўзи.

— Шими кўкмиди?

— Униси эсимда йўқ, эсимда йўқ.

— Хўш, оёғида... оёғида крассовкамиди?

— Худди шундай, амаки, худди шундай.

Амаки бадгар шошмасдан (*Суҳроб ҳаракати билан кўрсатади*) нос шишасини чўнтагидан излаб, ахийри топиб чиқаради-да, шошмасдан кафтига ташлаб, аста эзғилаб, тилини тагига ташлаб, пастга бир туфуриб, жавоб берибди:— Йўқ, кўрмадим,— дебди. (*ҳаммалари қотиб-қотиб кулишади*).

Нурзод. Унгача қочаётган одам аллақачон кўздан ҳам ғойиб бўлади.

Наргис. У амаки қочоқнинг шериги бўлмасин тагин.
Суҳроб. Йўқ, шовилмайдиган, дунёни сув боссаям тўпигига чиқармайдиган феъли кенг одам.

Нурзод. Ўзимизни Субҳон отага ўхшайдиган одамда. Биттаси келиб Субҳон отадан Абдували аканинг уйини сўрабди.

Рашид. Қани-қани.

Нурзод. Уларнинг ўртасида бўлиб ўтган савол-жавобни эшитинг. *(образга кириб)*

— Ассалому алайкум, ота

— Ваалайкум ассалом.

— Абдували аканинг уйи қаердалигини айтолмайсизми?

— Абдували... Абдували, тегирмончими?

— Худди ўзи, тегирмончи.

— Ўғли шопирми?

— Ҳа, ўғли шопир.

— Келини шаҳарликми?

— Ҳа, ҳа, келиндари шаҳарлик бўлиши керак.

— Бўлиши керак эмас, шаҳарлик... Хўш, ўғлим, бундай қиласиз, мана шу йўлдан тўғри кетасиз, олдингиздан катта дангиллама уй чиқади, у эмас, ариқдан ҳатлайсиз, ўнгга юрасиз, кўчани охирида олдида қудуқли уй чиқади, у эмас,— Субҳон ота ҳар сафар уй чиқади деганида шу уймикан деб ҳалиги йигит суюниб тасдиқлаб турган бошини ирғаб *(Нурзод яна образга кириб)*, кейин чапга йўл чиқади, сиз унга бурилманг, тўғри юринг, кейинги айланмада чапга юринг, чинорли катта бир ҳовли чиқади, у эмас, ундан кейин *(Нурзод ўз овозида)* Субҳон ота шу пайт аввал бу чўнтагини, кейин бошқа чўнтагини обдан кавлаб, нос шишачасини чиқаради, баландроқ кўтариб, нос бор-йўқлигини кузатади, бир чимдимни кафтига солиб, шишачасни оғзини маҳкамлаб чўнтагига солгач, бармоқлари учига озгина нос олиб, бурнини ҳар иккала тешигига ҳам исқайди, мазза қилиб аксиради *(Нурзод яна образга киради)*

— Соғ бўлинг, отахон.

— Раҳмат, ўғлим.

— Арзимамайди.

— Нега энди арзимас экан?

— Шундай айтдим, қўйдимда.

— Хўш, қаерга келган эдик?

— Қудуқли уйга дедингиз шекилли.

— Йўқ, қудуқли уйдан ўтдик-ов... Ҳа, чинорли уйга келдик, илтимос, чалғитманг. Ана энди чинорли уйдан ўтиб, сал юрсангиз яланглик чиқади, тўғрига юрманг, у тўқайни йўли, сиз айланма йўл билан кун ботишга қараб юринг. Бироз юргангингиздан кейин пастак ҳовлини кўрасиз.

— У ҳаммас,— дебди йигит.

— Ўлманг, топдингиз, уяммас.

— Майли ота, сизниям қийнаб қўйдим, бошқа бировдан сўрарман,— дея ҳалиги одам шошиб Субҳон ота олдидан қочиб кетаётса, ота унинг орқасидан қичқирармиш:

— Шошманг, ҳў йигит, яқинлашиб қолдик. Бироқ ҳалиги одам станинг сўзларини эшитмай шошиб кетаётганмиш. Ота эса ҳайрон бўлиб ўзига-ўзи: "Тавба, одамларга ҳам ҳайронсан, бунча шошмасалар, бажонидил айтиб бераман десанг, тоқат қилиб эшитмайдилар-а, ё тавба" деб бош чайқай-чайқай йўлига қараб аста равона бўлган. *(ҳаммалари кулишади)*

Рашид. Қойил, Нурзод, бунисини эшитмаган эканман, Сухроб, менга қара, нариги уйдан ўтасан, у эмас, қудуқли уйдан ўтасан у эмас, кейин чапга буриласан...

Сухроб. Уяммас! *(ҳамма кулишади)* Зўр, зўр! *(Ўйноқи мусиқа чалнади, Сухроб қўшиқ бошлайди)*

Чапга юрдинг, уяммас,
Ўнга юрдинг, уяммас,
Сўрагани айби йўқ,
Ким сўраса адашмас.

Нақорат

Сўрагани айби йўқ,
Ким сўраса адашмас.

(Сухроб ўзи айтиб бўлгач, ўйинга тушади ва қўшиқ давомидан навбатма-навбат болаларни ўйинга тортади.)

Нурзод

Моддаларнинг хоссасин,
Олов бузиб, тузади.
Ким хатодан қўрқмаса,
Тажрибада ўзади.

Ҳаммаси

Ким хатодан қўрқмаса,
Тажрибада ўзади.

Рашид

Мис ялтироқ олтинмас,
Илмсиз ажратиб бўлмас.
Риёзат чекмагунча,
Исбот ҳам этиб бўлмас.

Ҳаммаси

Риёзат чекмагунча,
Исбот ҳам этиб бўлмас.

Наргис

Икки карра икки беш,
Дейди бизни буюклар.
Кўп қийин буни англаш,
Англаш сайин қотар бош.

Ҳаммаси

Кўп қийин буни англаш,
Англаш сайин қотар бош.

(ашула ва ўйин тамом бўлгач)

Рашид. *(Наргисга)* Нима, ишонмаяпсанми?

Наргис. Албатта, ким ишонади.

Суҳроб. Тўғри-да, икки карра икки беш эмасда,
тўрт! Бу чўпчагингга анқовлар ишонади.

Нурзод. Демак, ишонмайсан?

Суҳроб. Йўқ.

Наргис. *(Рашидга)* Йўқ-йўқ, ишонтиролмайсан.

Рашид. Нега тушунмайсизлар, мана, иккита тенглама тузамиз, тўрт учун ҳамда беш учун. *(Бир каттароқ қоғоз топиб шоша-пиша ёза бошлайди)* Мана, тўрт учун: ўн олтидан оламиз ўн иккини, ундан ҳам оламиз тўртни, неча қолади? нўл (16-12-4=0), мана иккинчи тенглама, беш учун: йигирма беш минус 15 минус ўн баробар нўл. Нўл нўлга тенг, демак, *(яна овоз чиқариб ўқиб ёзади)* 16-12-4=25-15-10

Энди тенгламанинг чап тарафидан тўртни, ўнг тарафидан бешни қавсдан чиқарамиз (яна ўқиб ёзади) тўрт, қавсни очамиз ва ёзамиз тўрт олув уч олув бир баробар бешни қавсдан чиқарамиз, қавсни очамиз ва ёзамиз беш минус уч минус икки, тўғрими?

Суҳроб, Наргис. Тўғри!

Рашид. (*ёзиб кўрсатади, уни томошабинлар ҳам кўради*) Мана, $4(4-3-1)=5(5-3-2)$

Қавслар қисқариб кетади, нима қолади?

Нурзод. Тўрт баробар беш

Рашид. Тўғрими?

Суҳроб, Наргис. Тўғри!

Рашид. Демак, ёзамиз тўрт баробар беш (*ёзиб кўрсатади*) $4=5!$ Яъни икки карра икки тўртимиз нечага тенг экан? Бешга (*ёзиб кўрсатади*) $2 \times 2=5$. Марҳамат, мана беш! Сенлар айтгандай икки карра икки тўртмас, бешга тенг экан! (*жимлик*)

Наргис. Вуй, икки карра икки беш!

Суҳроб. Ҳиҳ! топган формуласига қара! Мана (*бармоқларини кўрсатади*) икки бармоқ, яна икки бармоқ, неча? Тўрт

Наргис. Ҳа, тўрт.

Суҳроб. Беш эмас ахир!

Рашид. Гап шунда-да, лекин тенгламада хато жойи борми?

Наргис. Йўқ.

Рашид. Баракалло, мана кўраяпсан-ку, икки карра икки беш!

Суҳроб. Ҳа, бу ерда тўғри, лекин икки дунёда икки карра икки беш эмас, тўрт.

Рашид. Буни ҳамма билади. Мана, кичкинтойнинг қўлига ўйинчоқ машина бер, нима қилади? Дарров бузиб, ичида нима борлигига қизиқади, тўғрими?

Суҳроб. Тўғри.

Рашид. Мана мен, кичи вақтимда, дадам магнитофон олиб келганлар, ичидан ашула чиқиб турган магнитофонни бузиб, ичига нон майдалаб солганман, ашулачини қорни очиқиб қолмасин деб нон берганман.

Нурзод. Суҳроб, Рашиднинг гапида жон бор, ҳозир бузмайсан-ку, ашулачига нон ҳам бермайсан? Тўғрими?

Рашид. Тўғри! Нега кичкиналигимизда ҳамма нарсага қизиқиб нега, нега, нега деб савол берардигу, каттайган

сари ана шу қизиқиш йўқ, нега? Ахир эртақларда одамлар учар гиламларда учишган-ку! Нега биз учмаймиз?

Суҳроб. Сен ўзинг доим бошоғриги жумбоқларни топиб юрасан...

Наргис. Қани ҳамма ўйласа, топогон бўлса, Рашид тўғри айтади, нега биз шу нарсаларни жумбоқ деймиз, нега ҳақиқатга айлантиришга уринмаймиз? Дунёга иккинчи, учинчи келиш-чи?!

Суҳроб. Э, буларнинг бари фантастика! Хом хаёл, чўпчак!

Рашид. Нега шунга фантастика деймиз, хомхаёл деймиз, нега?! (*жимлик*) Менимча, ҳамма нарсани борлиғича қабул қилмаслик керак, уни йўқдан бор бўлишини, ўзгаришини, бошқа нарсага ўтиб кетишини, бари-барисини ўйлаш керак. Қизиқмасанг яшашдан мақсад нима? Икки карра икки тўрт эмас, беш деб, уни исбот этиш керак! (*ҳаммалари ҳайратланиб Рашидга қарайди*)

Суҳроб. Оббо, мана бош оғриги. Тавба, сенга қараса, барча кишилар ҳамма нарсани ағдар-тўнтар этиб, нега бордан йўқ бўлмайди, йўқдан бор бўлмайди, нега қизил гулнинг биттасини ҳиди бор, биттасининг ҳиди йўқ, нега олманинг бир ёғи қизил, бир ёғи оқ, нега баъзан баъзан сийрак булут бўлганда ёмғир ёғадию, қуюқ бўлганда, ёғмай ўтиб кетади нега деб бош қотиришсинми? Ана шу бош оғриги ўзингга буюрсин!

Наргис. Мана ҳаммамиз учун жумбоқ! (*Суҳробга*) Сен ҳам анойи эмассан, билиминг зўр. Нега аълочи эмассан? Нега химияни, физикани, математикани ёқтирмайсан?

Суҳроб. Шуларга тоқатим йўқ, йўқса буларга кўрсатиб қўярдим генийлик қанақа бўлишини. Майли, булар гений бўлаверсин. Мен буларни мадҳ этаман, куйлайман. (*қўшиқ айтади*)

Куйлаймано, куйлайман.

Буларни шарафлайман.

Икки карра икки беш,

Шиори деб мақтайман.

Рашид

Бу не овоз десалар,

Булбул деймиз, бу булбул.

Қайси гулни ҳиди бор,
Билар қайси ҳидидсиз гул.

Наргис

Олган билан минг таълим,
Ҳамма билмас ҳид таъмин.
Сиздан бўлмас бирор наф,
Бўлсангиз ҳам зўр олим.

Нурзод

Бунча нозик киноянг,
Таънанг ҳам бош устина.
Хушрўй этибди ўсманг,
Қўйилган қош устина.

(қўшиқ тамом бўлади, кулишадилар)

Рашид. *(Нурзодга)* Топдинг, жудаям топдинг. Нишонга тўғри тегди.

Наргис. Қанақа нишон, нимани топди?

Рашид. Қошингнида.

Наргис. *(араз аралаш, қош чимириб)* Нима бўлибди қошимга?

Рашид. Биламиз.

Наргис. Нимани биласан?

Рашид. Қошингга ўсма қўйганингни-да.

Нурзод. Нима учун, ким учун бўяшингни ҳам биламиз. Гулнинг ҳидига ишқобозларни ҳам биламиз...

Наргис. Бор-е, боринг-е, академиклар! *(югуриб чиқиб кетади)*

Суҳроб. Тўхта, Наргис!

Нурзод. Бор, сен ҳам чоп!

Суҳроб. *(кетмоқчи бўладию тўхтайд)* Нима, ҳақиқатдаям жиннимисизлар? Беҳуда хафа қилдиларинг.

Нурзод. Шамол бўлмаса, дарахтнинг барги қимирламайди. Нега аразлайди бўлмаса? Ё нотўғрими?

Суҳроб. Йиғиштир, бемаза. *(шу пайт саҳнанинг бошқа тарафидан бир қучоқ гул кўчатлари кўтариб Асад кириб келади)*

Асад. Ҳа, шумтакалар, бормисизлар? Худди шайтон тангасини иргитганда оёғиги тагига тушгандай доим сизларни шу ердан топса бўлади.

Суҳроб. (*Асаднинг қўлидагини кўрсатиб*) Бу нима?

Асад. Гул, гул кўчати. (*ерга қўяди*)

Нурзод. Гул кўчати? Қаердан олдинг?

Асад. Узумини е, боғини сўрама, дейишганини эши-маганмисан?

Рашид. Қаерга эсмоқчисан? Ҳовлингтами?

Асад. Йўқ.

Нурзод. Нима қилмоқчисан?

Асад. Сотамиз.

Рашид. Уйингдан олдингми?

Асад. Йўқ дедим-ку сенга, нима эзаверасан!

Рашид. Ўғирладингми?

Асад. Ўғирлаганим йўқ, шундай олдим.

Нурзод. Қаердан?

Асад. Қаердан, қаердан, экилган жойидан, хиёбондан.
У ерда барибир ўсмайди, қуриб қолади. Ҳар йили экишади.

Суҳроб. Ботаникадан нўлсану, Мичурин бўл-а.

Рашид. Сенга ўхшаб ўғирлашади, шунинг учун ҳам ўсмайди.

Асад. Ҳў олифта, бу ўғирликмас!

Рашид. Нима бўлмаса, албатта ўғирлик.

Асад. Ўғирликмас деяпман сенга!

Рашид. Ўғирлик бўлмай нима? Агара сени мелисага топширса, у кўрсатарди буни нима эканлигини сенга. Битта кўчатни қанча туришини биласанми?

Асад. Хўш, қанча?

Нурзод. Бозорда ҳозир 50 сўм.

Рашид. Ана, қўлингдаги 10 кўчат — 500 сўм. Демак, ўғирлик!

Асад. Ҳў, ақли, жиғимга тегаверма лекин, охири ёмон бўлади (*жимлик*) Менку гул олдим, лекин одамлар, катталар янги экилган мевали кўчатларни суғуриб олиш-аяпти, кўчалардан олишаяпти. Уларниям жазола, мелисага бер, судла. Ундан катта ўғрилар ҳам бор билсанг, вақти келса биз ҳам айтамыз...

Рашид. Мен судлай олмайман. (*афсусланиб*) Судла-сам эди, ўзим билардим нима қилишни. Шунинг учун ҳам кўчаларимиз кўримсиз, боғларимиз чала. Ким ўз рисқини ўз кесади. Ахир биз қачон жоймизни, яшаш жоймизни боғ-роғга айлантирамыз? Қачон?

Асад. Э, қачон қараса, ақл ўргатасан. Мана шу мағзавалигинг учун ҳам бу ерга келмоқчимасдим.

(Суҳробни кўрсатиб) Мана бу сўтакни излаб келдим.
(Суҳробга) Юр, буларни сотамиз, шаҳарга тушиб ўйнаб келамиз.

Суҳроб. Йўқ, бормайман. Рашид тўғри айтиб турибди, келиб-келиб гул сотамизми? Яна, ўғирлик гул! Бормайман.

Асад. Бормайсан?!

Суҳроб. Бормайман.

Асад. Йўқ, оғайничалиш, борасан.

Суҳроб. Бормайман деди-ку сенга.

Асад. Шунақами? Нима, айтайми?

Суҳроб. Нимани айтасан?

Асад. (сал жимликдан сўнг Рашид билан Нурзодга)
Сенлар чиқиб турларинг.

Рашид. Мен қаяққа чиқаман, уй меники, ўзинг жўна!

Асад. Чиқ деяпман сенга (Суҳробни кўрсатиб) Буни билан гаплашадиган гапим бор.

Рашид Нима гапинг бўлса айтабер, бизда сир йўқ.

Асад. Жуда бор, бўлгандаям жуда катта сир бор. Чиқиб тур, 5 минутга чиқсанг ўлиб қолмайсан.

Суҳроб. (Хавотирланиб) Майли чиқ, чиқинглар (Рашид билан Нурзод пича туриб чиқиб кетишади)

Асад. Хўш оғайничалиш, нега бормайман дейсан? Нега олифтагарчилик қиласан? Анаву чивриндилар олдида нега мени гапимни қайтарсан? Нега мени ерга уриб бормайман дейсан?

Суҳроб. Нега боришим керак?

Асад. Демак, бормайсан? Бўпти, унда ўзингдан кўр. (жимлик) Анаву ақлли ойисининг тилло билакузугини симобга солиб эритганини, эксперимент қилганини сен менга айтиб бергансан-а. Ҳозиргача ойиси момоларидан қолган ноёб тилло билакузукни йўқолди деб жинни бўлиб юрибди. Бу сирни ошкор қилиб юборишим мумкин. Аммо бу сирни фош бўлишида бош айбдор ким? Сен! Мен-ку бу сирни билмасдим, сен айтиб бергансан. Ҳозир чақириб айтайми?

Суҳроб. Аблаҳ! Сен ўзингни пасткашлигинг билан мени кўрқитмоқчимисан? Мараз (унинг ёқасидан олади)

Асад. Ким мараз? (уям ёқасидан олиб уради)

Суҳроб. (мушт қайтариб) Сен! Сен мараз, сотқинсан!

Асад. *(Сухробни қаттиқ итариб ташлаб)* Чийиллама! Ўғримиш-а! Тилло билакузак ўмарган улар оппоғу, тўрта кўчат олган мен ўғриманми? Хўш, ким ўғри? Мелисага топшириш керак деб кекирдагини чўзади. Билиб қўй, мен уларга кекирдагини чўздириб кўймайман, сениям! *(жимлик)* Нима қиласан? Борасанми, йўқми? *(Сухроб жавоб бермайди, Асад индамай ердаги гул кўчатларини олади)* Бўбти, ўзингдан кўр, мен кетдим.

Суҳроб. Тўхта, бораман. *(Рашид ва Нурзод кетган томонга қараб бақиради)* Рашид, Нурзод, мен Асад билан кетдим.

Парда

2-ҚИСМ

Парда мусиқа билан очилади. Саҳна худди биринчи кўринишнинг ўзи, лекин узоқда кўриниб турган молхона тартибга тушган, сочилиб ётган хашақлар йиғиштирилган.

Айвонча устунни тагида стул, стол. Столда радио ускуналари. Рашид қулоғида наушник билан радио тўлқинларини ушляяпти, ҳар хил овозлар радиодан чиқиб турибди. Суҳроб билан Наргис Рашиднинг ҳаракатларини завқ билан кузатаяпти, ҳайратланиб бир-бирига қарашади. Рашид ҳаяжонланаяпти. Узуқ-юлуқ товушлар гоҳ эшитилиб, гоҳ йўқолаяпти.

Рашид. Нурзод! Нурзод! *(овоз келмайди)*

Наргис. Уф! Жавоб бермаса-я?

Суҳроб. *(Наргисга)* Ҳовлиқаверма, ахир бугун биринчи марта бўлаяпти.

Рашид. Нурзод! Нурзод! *(Яна жавоб йўқ. Аппарат қаттиқ шанғиллайди, узуқ-юлуқ мусиқа овози эшитилади)*

Суҳроб. Ана-ана, ушладинг шекилли?

Рашид. Йўқ.

Наргис. Наҳотки, биринчи эфиринг чиппакка чиқса. *(Бирдан Нурзоднинг овози эшитилади)*

Нурзод, Овози. Рашид! Рашид!

Рашид. *(ҳаяжонланиб бақиради)* Нурзод! Нурзод! Эшитаман! Мени эшитаяпсанми? *(жимлик, яна Нурзоднинг овози эшитилади)*

Нурзод, Овози. Рашид! Эшитаяпсанми, Рашид? Нега жимсан? *(Рашид аппаратларнинг симларини кавлай бошлайди ва бақиради)*

Рашид Нурзод! Нурзод!

Нурзод, Овози. Эшитаяпман, Рашид! Гапир! Эшитаяпман, ур-а!

Суҳроб. Ур-ре! Ур-ре! Эфир кетди!

Наргис. *(ҳаяжонланиб)* Яшанглар, болалар! Яшасин генийлар! *(муסיқа чалинади, болалар қуёнаб ҳаммаси ўйинга тушади. Рашид ҳам наушнигини олиб қўйиб ўйинга тушиб кетади. Ирғишади, қучоқлашишади)*

Суҳроб. Биринчи эфир билан табирклайман. Тан бераман, генийсан. Болалар гений деб беҳуда лақаб қўйишмаган, яшаворинглар!

Рашид. *(қулоғига наушникни кийиб)* Нурзод! Нурзод! Бизларни эшитаяпсанми, ўйнапмиз!

Нурзод Овози. Эшитаяпман! Эшитаяпман!

Рашид. Бугун 15 апрел, бизнинг эфирни туғилган куни, буни қайд этиш керак!

Нурзод Овози. Буни зўр айтдинг, нишонлаймиз! Яша жўра!

Суҳроб. *(Рашидга)* Сўра-чи, ашула эшитилармикан?

Рашид. Эшитаяпсанми, Нурзод, ашула эшитилармикан?

Нурзод Овози. Ҳа, эшитилади.

Рашид. Бўлмасам биринчи эфирда биринчи ашулани жўрамиз Суҳроббек дала меҳнаткашлари учун ижро қилдилар!

Суҳроб. *(ўўталади)* Биринчи эфир, қанақа бўларкин? Ҳаяжонланаяпман. *(яна ўўталади)*

Наргис Қўрқма, бошлайвер.

Суҳроб Бўпти! *(муסיқа бошланади, Суҳроб ашулани образга кириб куйлай бошлайди)*

Пахтага ким қўйди меҳр, топди шон, топди шо-он!

Ишлаганга кулиб боқар бу замон, бу за-мон,

Қаранг тонгдан сочар бахтли нур замон, нур за-мон,

Омон-омон, келди замон-ҳур замон, ҳур за-мон!

Суҳроб, Наргис

Қаранг тонгдан сочар бахтли нур, замон, нур за-мон,
Омон-омон, келди замон-ҳур замон, ҳур за-мон!

Суҳроб

Эрта тонгдан ғайрат билан экайлик, экай-лик,

Униб чиқсин шона-шона чигитлар, чигит-лар,

Кейин барча ўйнаб-ўйнаб терайлик, терай-лик,
Қизларга шўх гул тутсинлар йигитлар, йигит-лар.

Суҳроб, Наргис

Қаранг тонгдан сочар бахтли нур, замон, нур за-мон,
Омон-омон, келди замон-ҳур замон, ҳур за-мон!

Наргис

Қўй-қўзини ҳайдар тонгдан чўпонлар, чўпон-лар,
Қучоқ очиб кутар адр томонлар, томон-лар,
Қайтишини кутар ҳамма замонлар, замон-лар,
Ўсма қўйиб қора қоши камонлар, камон-лар.

Суҳроб, Наргис

Қаранг, тонгдан сочар бахтли нур замон, нур за-мон,
Омон-омон, келди замон-ҳур замон, ҳур за-мон!

Суҳроб

Ишлаганнинг бахти кулар, бахти ҳей, бахти ҳей,
Яхшиларнинг йўли доим ёқти ҳей, ёқти ҳей,
Кимлар дейди ёрим мани ёқди ҳей, ёқди ҳей,
Менга эса кулиб қуёш боқди ҳей, боқди ҳей!

Суҳроб, Наргис

Қаранг тонгдан сочар бахтли нур, замон, нур за-мон,
Омон-омон, келди замон-ҳур замон, ҳур за-мон!

Рашид. Яллеси ҳам бўлсин!

Суҳроб.

(яллани қўшиққа улайди)

Ялла десангиз ялла,
Алла десангиз алла.
Хушнуд этинг бизларни,
Мисдан олиб зўр тилло!

Суҳроб, Наргис

(Наргис ўйинга тушади)

Ялла десангиз ялла,
Алла десангиз алла.
Хушнуд этинг бизларни,
Мисдан олиб зўр тилло!

Рашид

Тавба, қизиқ сўзингиз,
Ўйланг ахир ўзингиз,
Мисдан тилло бўларми,
Борми сизларда калла?

Наргис

Сизни гений зўр калла,
Бизни калла эмасми?
(кулишадилар)
Барчани қувонтирган,
Бизни ялла эмасми?

Суҳроб *(Рашидга)*

Қани қўшил ҳў калла!

Учови

Ялла десангиз ялла,
Алла десангиз алла.
Хушнуд бўлармиз биркун
Мисдан олиб зўр тилло!

(ашула, ўйин тамом бўлгач)

Нурзод Овози. Яшанглар! Яшаворинглар! Булбул бўлинглар-ей!

Рашид. Радио эшитувчи ўртоқлар! Шунинг билан яна радио тўлқинларида учрашгунча хайр!

Нурзод Овози. Эртага шу пайтда учрашгунча хайр!

Рашид. Нурзод! Нурзод! Келавергин.

Нурзод Овози. Хўп, ҳозир. *(Рашид аппаратини ўчиради, наушникни қулоғидан олади, мусиқа чалинади, болалар ғалаба нашидасидан завқланиб қўшиқ айтишади, ўйнашади)*

Суҳроб

Ўнгимми бу ёйинки туш,
Ўйинга туш, ўйинга туш.
Қўшиқ учди мисоли қуш,
Ўйинга туш, ўйинга туш.

Суҳроб, Наргис

Ҳаволанди сўз мисли қуш,
Ўйинга туш, ўйинга туш.
(Учови ҳам ўйинга тушиб кетишади)

Наргис

Қойилман-ей, қойилман-ей,
Тўрт баробар бешинга-ей.
Икки карра иккидан-ей,
Беш ясаган бошинга-ей.

Учови

Ҳаволанди сўз мисли қуш,
Ўйинга туш, ўйинга туш...

(ашула ва ўйин тамом бўлган)

Суҳроб. Шунча уринишларинг беҳуда кетмади, қойил. Мени ихтиёримда бўлса, сенга ҳайкал қўярдим. Худо ҳаққи, мактаб олдида.

Рашид. Қўйсанг-чи.

Наргис. Ҳали бу илк қадам, биринчи ютуғинг, бу боришда ҳали бизни танимасанг керак. *(шу пайт саҳнага Нурзод хомуш кириб келади)*

Суҳроб. *(Нурзодни қучоқлаб)* табриклайман, жўра, табриклайман! *(Нурзодни бу шодиёналардан хурсанд)*

бўлмаганини кўргач) Шундай катта имтиҳондан ўтдинг, жўра, нега хомушсан?

Нурзод. (уни силтаб) Э, қўй-ей, яқинлашма, жўра дема мени.

Рашид. Нима гап? Нега захрингни сочасан? нима бўлди?

Нурзод. Нима бўлганини (Сухробни кўрсатиб) мана бунданг сўра, мана бу сотқиндан сўра!

Рашид. Тушунтириб гапирсанг-чи, нима гап?

Наргис. Нега уни сотқин дейсан? Кимни сотибди?

Сухроб. Ўлай агар, ҳеч нарсани тушунаётганим йўқ.

Нурзод. (Сухробга) Кимга айтгандинг?

Сухроб. Нимани?

Нурзод. Тилло билакузукни!

Сухроб. (оғир жимликдна сўнг) Ҳа, гап бунда де... Мен аҳмоқ! Мен ярамас! Пишмаган хомкалла, нега унга айтдим. Тўғри, мен айтдим, ўзимга яқин тутиб айтган эдим.

Рашид. Кимга?

Сухроб. Асадга. Сени бувингдан қолган билакузукни симобга солиб эритди деб мен аҳмоқ айтган эдим.

Нурзод. Ахир бу сир эди-ку! Нега айтдинг? Мана бугун бутун мактаб билибди, ҳаммага ёйган.

Сухроб. Қанақа ёяди?

Рашид. Нега ёяди?

Наргис. Вой пасткаш-ей!

Нурзод. Биздан қасд олмоқчи бўлган.

Рашид. Нега?

Нурзод. Нега дейсан-а, кўчат ўғирлаб сотганини биз кўрганмиз, бозорга кетганини биз кўрганмиз. Лекин у қўлга тушганини биздан кўрган. Унингча, боғбонга ҳам биз айтганмиз, милисага ҳам биз айтганмиз. Мактабга хат келганини ҳам биздан кўрган. Мана нима учун қасд олмоқчи бўлган у.

Сухроб. Пасткаш! Ахир биз айтмадик-ку!

Рашид. (Сухробга) Пасткаш дейсан-а, бозорга унинг билан бирга боргансанку! Нега қинғир йўлдан қайтармадинг? Сен ҳам айбдорсан, ҳаммамиз айбдормиз, айтишимиз керак эди, уни йўлдан қайтаришимиз керак эди.

Сухроб. Нега мени аралаштирасан?! Аралаштирма, мени у мажбур қилди. Билсанг, билакузукни гуллаб

қўймасин, ойингга чақмасин деб борганмин. Аблаҳ, лекин барибир айтибди.

Нурзод. Энди нима қиламиз? *(жимлик)*

Наргис. Тўғриси айтиш керак, тилло узук эриб, йўқолди дейиш керак.

Нурзод. Тилло йўқолгани йўқ, симобда эриган, холос. Симоб қуёшда учиб кетади, тилло қолади.

Рашид. *(ўйчан)* Гап тиллодамас, гап узукда, билакузукда. Эҳ, ойимнинг момоларидан қолган эсдалик, ноёб нарса эди-я. Ойим учун ундан катта давлат йўқ эди. Э, хомкалла, нега шундай қилдим, нега? Нега санъат асарини буздим, мен аҳмоқ? Шартмиди шундай қилиш? тажриба, тажриба, нима кераги бор эди шу тажрибани? Ойимга нима дейман? Ойим эшитсалар адои тамом бўладилар энди.

Суҳроб. Мени кечиринглар. Рашид, мени кечир, аҳмоқлик қилдим, айтмасам бўлар экан.

Нурзод. Рашид, куйинаверма, бирибир бу сир қачон бўлмасин очиларди.

Наргис. Яхшиси, бориб ойингга айтайлик, тушунтирайлик, тажриба учун қилинди деб айтайлик. Ойинг тушунадилар.

Рашид. Ахир мен, билакузукни катта бўлгач ўз ҳолига қайтараман, ойимни қувонтираман деб юрган эдим. Мана, билакузукинги топилди демоқчи эдим. Энди-чи, энди... Ойим мени кечирмайдилар. *(шу пайт Адҳам ака ўғли Исматни қувиб киради)*

Адҳам. Қанақа боласан? Кимга ўхшадинг? Бизни уруғда мактабдан қочган одам бўлган эмас. Нима етишмайди сенга? Нима? *(шу вақт Рашид ҳеч кимга сездирмай аста чиқиб кетади)* Уст-бошинг бутун бўлса, дафтар-қаламинг бут бўлса, ўқишингга шароит бўлса, эндигина 7-синфда ўқиётган бўлсанг, нега мактабдан қочасан?

Исма т. Боргим йўқ ўша мактабга.

Адҳам. Нега?

Исма т. Биров келдингми- кетдингми демаса, ҳеч ким ҳеч нарса сўрамаса, бориб нима қилдим.

Адҳам. *(болаларни кўрсатиб)* Мана, булар бинойидек ўқишяпти, нега сен норозисан?

Исма т. Қизиқсиз-а, дада, дарсларни класкўм ўтади, ўқитувчилар бозорда.

Суҳроб. Нега унақа дейсан, ҳаммасиям бозорда эмаску!

Исмат. Ҳа, бор, ашула бор, физика бор, химия бор, бошқа нима?

Наргис. Она тили-чи?

Исмат. Қўйсанг-чи, она тилини класкўм ўтади, неча кундан бери тарихчи йўқ, география-чи?

Наргис. Жудаям туҳматчи бўлиб кетибсан.

Исмат. Тилимни қичитма, ўқитувчиларни махтабга нарса олиб келиб сотиб юришлари ёлғонми? Туҳматчи дейсан, бундай ўқигандан кўра, мен ҳам бозорга бораман, ҳамма шунақа қиляпти, бозорга чопаяпти.

Адҳам. Маҳмаданаликни бас қил! Бозорга бориб оилани боқадиган бўлдингми, зумраша, ёмонлардан ўрнак олгунча, яхшиларга, мана буларга эргаш. Сен айтаётган бозорчи болаларнинг фойдасидан зарари кўп. Савод олишдан ҳам одам безийдими? Сенларни ҳозирги ташвишларинг фақат ўқиш бўлиши керак, тушундингми? Ўқитувчиларга сен баҳо берма, ўқишингни бил, баҳона топма. Мактабдан қолганингни яна эшитсам, унда ўзингдан кўр, адабингни бераман, каллаварам. *(шу вақт Рашиднинг ойиси Сабоҳат челақда сув олиб молхона тарафга ўтиб кета бошлайди)*

Сабоҳат. Ассаломалайкум, Адҳам ака.

Адҳам. Валайкум, тинчмисизлар?

Сабоҳат. Раҳмат, молларга сув берай девдим, болаларга ишонса, мол ҳаром ўлади.

Адҳам. Тўғри, ишониб бўлмайди. буларга иш буюрсанг, ақл ўргатади. *(Сабоҳат "ҳа" дегандай кулимсираб кета бошлайди)*

Наргис. Ая, челақни менга беринг. *(бориб қўлидан олмоқчи бўлади)*

Сабоҳат. Қўявер қизим, ўзим, оғирмас. Молларнинг ҳолидан ҳам хабар олмоқчийдим.

Наргис. Йўқ, беринг. *(қўлидан олади ва иккиови молхона томон кетишади)*

Адҳам. *(Исматга)* Ўт, олдимга туш, юр, сенга ўхшаган бозорчидан ўргилдим, юр! *(шу пайт молхонадан Сабоҳат билан Наргиснинг "дод"лагани эшитилади)*

Сабоҳат Овози. Вой болам! Нуридийдам, шўрим қурсин!

Наргис. *(овози)* Дод, Рашид, нима қилиб қўйдинг! *(Адҳам ака билан Нурзод молхонага югуради. Суҳроб*

билан Исмат ҳайрон қотиб қолишади ва сал туриб улар ҳам югуришади. Улар молхонага етиб-етмай ичкаридан Адҳам ака Рашидни кўтариб чиқади)

Сабоҳат. (додлашда давом этиб) Бу не кўргулик! Нима учун бундай қилдинг, болам?

Рашид. (Адҳам ака супага яқинлашганда) Қўйворинг, ўзим.

(Адҳам ака уни аста пастга қўяди)

Сабоҳат. (йиғлаб "дод" солганча) Жонингда нима қасдинг бор эди, болам? Ёшгина умрингни хазон қилмоқчи бўлдингми?! Нега бундай қилдинг? Нега? Шўрим қурсин мени, сени бундай аҳволда кўргандан ўзим ўлиб кетганим яхши эмасмиди? Нега мени ўтга ташлаб кетмоқчи бўлдинг?! (шу вақт Сабоҳатнинг йиғисига 1-Қўшни, 2-Қўшни ташвишли киришади, саҳнанинг иккинчи тарафидан Жавлон билан физика ўқитувчиси Ҳамид кириб келади)

Жавлон. Нима гап, Сабоҳат, тинчликми? Нима бўлди?

Сабоҳат. Сўраманг, бу воқеани гапиргандан тилсиз қолганим яхши!

Адҳам. Тинчланинг, Сабоҳат, тинчланинг, ўзингизни босинг.

Сабоҳат. Қандай тинчланай, қандай ўзимни босай, яккаю ягона кўзимнинг оқу-қораси ўзини осмоқчи бўлса, буни кўргандан ўзим ўлганим яхшимасмиди? Шўрим қурсин, шўргинам қурсин!

Жавлон. Осмоқчи дейсанми? Нега осади? Тушунтирсанг-чи! Йиғламай гапир!

Сабоҳат. Яхшиям Наргис билан икковимиз молга сув берамиз деб молхонага кирганимиз. Кўрсак, бўйнида арқон, ўзини осмоқчи бўлиб турибди.

Наргис. (йиғлаб) Сал кечиксак қутқаролмасдик, оёғи остидаги тўнкани теполмай турган экан.

Адҳам. Буларни додлаганига биз югурдик. Нима экан десак, Рашиднинг бўйнида арқон. Эй, нодон бола.

1-Қўшни. Оббо боласи тушмагур-ей, ҳаётдан безадиган нима иш қилиб қўйдингки, ундан безасан?

2-Қўшни. Ҳаётни булар ўйин билади.

Адҳам. Тўғри, бўлмаса шундай қилармиди.

Ҳамид. Рашид, қулоғимга ишонмай турибман, нега бундай қилдинг! Ўз жонингга қасд қиладиган нима айб қилдинг? (Рашид жавоб бермайди)

Жавлон. Нурзод, Суҳроб, нима бўлди? Нима гап бўлди?

Нурзод. Ҳайронмиз, ҳеч гап бўлгани йўқ.

Суҳроб. Қайтанги, биринчи марта радиодан Нурзод билан гапиришди.

Наргис. Эфирни туғилган куни.

Жавлон. Қанақа эфир?

Нурзод. Муаллимимиз Ҳамид акани схемаси бўйича синаб кўрдик, натижаси зўр бўлди.

Ҳамид. (*Рашидга*) Рашид, сени шундай қилишингга ҳеч ақлим бовар қилмайди. Нега шундай қилдинг? Хўш, нега?

Рашид. (*аста*) Ойимни аядим.

Жавлон. Нима-нима? Ойимни аядим? Тавба, аяган одам шунақа қиладими, э, бадбахт!

Сабоҳат. Нима деяпсан, Рашид, нималар деяпсан? Нега мени аясан?

Рашид. Билиб қолсангиз нима бўларди.

Сабоҳат. Нималар деяпсан, нимани, жон болам, нимани? Нега мени қийнайсан? Гапларинг пойма-пой. Тушунтириброқ гапир жон болам.

Рашид. Узукни... Билакузукингишни... мен олиб, симобда эритган эдим... Сизни қийналишингизга қандай чидардим... (*йиғлайди, оғир жимлик*)

Сабоҳат. Нега йиғлайсан! Шунинг учун жонингга қасд қилдингми?! Битта билакузук экан, бутун ҳаётим сеники-ку.

Рашид. Момоларингиздан мерос нарсангизга жоним ачийди. Лекин, ойи, барибир олтин йўқолгани йўқ, мен уни катта бўлгач, яна билакузукка айлантираман, қайғурманг ойи.

Жавлон. Мана, Ҳамид, сени тажрибаларингни оқиба-ти! Уйдаги аккумуляторларни яксон қилди-индамадик, радиоларни бузди индамадик, молхонага ўт қўйди-индамадик, охири келиб жонига қасд қилди! Шуми сени буларга берадиган таълиминг?!

1 - Қўшни. Жавлонбой, ҳозирги болалар болаликни завқини билмайди. Аввалгидек буларни юпанадиган ўйинлари қани? Булар бир бола бўлиб бекинмачоқ ўйнаганми? Чиллик ўйнаганми? От-от ўйнаганми? Йўқ, буларни калласида тажриба, тўрт-беш каналда телевизор, видео, компьютерлар. Ўзлари муштдек бўлиб отамни гапирди. Тавба, қачон бола бўлади булар?

Адҳам. Мана, бизни шумтака, мактабдан қочиб, ўқитувчиларни айблайти, билими ошиб кетганмиш.

2 - Қўшни Билим-билим дейсизу, биз оқиб турган сувга туфламасдик ҳаром бўлади деб. Лекин ҳозирги болалар-чи? На ҳаромни билади, на адабни. Бирорта автобусда кесилмаган ўриндик борми? Синмаган деразаси борми? Кўчат эксанг, эртаси йўқ, ё суғуриб ташлашади, ёки ўғирлашади. Шуми ҳозирги берилаётган таълим?

Ҳамид. Ҳа деб ҳамма айбни мактабга ағдариш инсофданмас. Болаларни ҳам беўрин айбланганг, бу яхшимас. Аксинча, уларни илмга меҳрли қилмоқ керак. Ахир бунга биз ҳаммамиз дахлдормиз! (*жимлик*) Қайси биринг мактабга келиб болангизни ҳолидан хабар олдингиз? (*жимлик*) Ана, битта саволга жавоб беролмайсиз, саволлар эса беҳисоб. Ахир булар ёш ниҳол-ку, қаёққа эсанг, шуёққа кетади. (*болаларни кўрсатиб*) Раҳмат буларга, тажриба қилишади, нимадир ихтиро қилишади, излайдилар, топадилар, янглишадилар. Лекин, бириничи адашишдан қўрқиб жонига қасд қилишлик, ожизлик белгиси. Рашид! (*пауза*) Мана бугун мен ўзи хушxabар билан келувдим. (*ҳамма унга ялт этиб қарайди*) Мана, (*қўлидаги хатни кўрсатади*) мана бу хат учун мен бир умр қилган меҳнатимга ачинмайман. Ахир ўйлаб кўринглар, узоқ бир қишлоқдаги иккита болага қатор экспериментлари учун Академиядан мақтов хати келадию, биз суйинмай, ким суйинсин! Ҳали кўрасиз, Рашид билан Нурзод катта олим бўладилар, академик бўладилар! Қишлоғимизнинг номини жаҳонга ёядилар!..

Т а м о м